

انتشارات دانشگاه لرستان

۱۲۹

مرغزار شهریاران

پروفسور در جغرافیای تاریخی و تاریخ ملایر

پروفسور و استاد اسلام تا برآمدن زندیان

تألیف:

دکتر محسن رحمتی

(عضو هیأت علمی گروه تاریخ دانشگاه لرستان)

www.ketab.ir

سرشناسه	: رحمتی، محسن، ۱۳۵۱
عنوان و نام پدیدآور	: مرغزار شهریاران پژوهش در جغرافیای تاریخی و تاریخ ملایر از ورود اسلام تا برآمدن زندیان/ دکتر محسن رحمتی
مشخصات نشر	: خرم‌آباد، دانشگاه لرستان، ۱۳۹۷
مشخصات ظاهری	: ۲۹۸ ص، مصور
فروست	: دانشگاه لرستان، ۱۳۹
شابک	ISBN: 978-600-6217-67-3
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیپا
یادداشت	: کتاب‌نامه
مندرجات	: پژوهش در جغرافیای تاریخی و تاریخ ملایر از ورود اسلام تا برآمدن زندیان
موضوع	: ملایر
موضوع	: Malayer (Iran)
موضوع	: ملایر - تاریخ
موضوع	: Malayer (Iran) - History
شناسه افزوده	: دانشگاه لرستان، انتشارات
رده‌بندی کنگره	: DSR۲۱۲۱ / ۳۰۴۹
رده‌بندی دیویی	: ۹۵۰ ۴۳۷ ۴
شماره کتاب‌شناسی ملی	: ۱۳۲۹۷۲

انتشارات دانشگاه لرستان

مرغزار شهریاران

پژوهش در جغرافیای تاریخی و تاریخ ملایر

از ورود اسلام تا برآمدن زندیان

تصنیف: دکتر محسن رحمتی (عضو هیأت علمی گروه تاریخ دانشگاه لرستان)

ویراستار علمی: جهانبخش ثواب (عضو هیأت علمی گروه تاریخ دانشگاه لرستان)

ویراستار ادبی: رسول حیدری (عضو هیأت علمی گروه ادبیات دانشگاه لرستان)

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه، چاپ اول ۱۳۹۷

أمور رایانه‌ای و طرح جلد: سهیمه اسدزاده

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۲۱۷-۶۷-۳

بها: ۳۰۰۰۰۰ ریال

فهرست

صفحه	عنوان
۱۱	پیش‌گفتار
۱۵	مقدمه
	فصل مقدماتی: کلیات
۱۹	۱. مسئله، روش، رویکرد، ضرورت‌ها و اهداف
۲۲	۲. نقد منابع و پیشینه پژوهش
۲۲	۱-۲. نظری کلی به منابع
۲۲	۲-۲. منابع تاریخ‌نگاری
۲۸	۳-۲. منابع جغرافیایی
۳۳	۴-۲. اسناد، نامه‌ها و فرمان‌ها
۳۴	۵-۲. تحقیقات جدید
	فصل اول: موقعیت و محدوده جغرافیایی ملایر
۴۵	۱. حدود، موقعیت و جغرافیای طبیعی
۵۲	۲. وجه تسمیه ملایر
۵۳	۳. اهمیت جغرافیایی
۵۴	۴. تپه‌های باستانی
۶۲	۵. ملایر پیش از فتوحات اسلامی

فصل دوم: دگرگونی جغرافیا و تشکیلات اداری غرب ایران و جایگاه ملایر در آن

۱. جغرافیای اداری غرب ایران در عهد باستان ۷۰
۲. جغرافیا و تشکیلات اداری غرب ایران در دوره اسلامی ۷۲
۳. قلمرو علی شکر و جایگاه ملایر در آن ۸۰
۴. جغرافیا و تقسیمات اداری ملایر ۹۳

فصل سوم: جغرافیای تاریخی ملایر

۱. سکوت مؤرخان جغرافیایی اسلامی درباره ملایر ۱۰۲
۲. نقاط جغرافیایی ملایر در دوره اسلامی ۱۰۳
- ۱-۲. رامن ۱۰۳
- ۲-۲. راکاه ۱۰۸
- ۳-۲. گوراب ۱۱۰
- ۴-۲. کسب ۱۱۱
- ۵-۲. مرغزار قرانگین ۱۱۱
- ۶-۲. سامن ۱۱۵
- ۷-۲. تاسپندی (طاسبندی) ۱۲۲
- ۸-۲. کهران (کرکان) ۱۲۲
- ۹-۲. چوبین ۱۲۳
- ۱۰-۲. روستاهای دیگر ۱۲۵

فصل چهارم: انتساب نادرست برخی رویدادهای تاریخی ملایر

۱. آوردگاه سلطان محمد خوارزمشاه با مغولان ۱۲۷
- ۱-۱. سلطان محمد خوارزمشاه و حمله مغول ۱۲۹
- ۲-۱. بازتاب خبر درگیری سلطان با مغول در منابع ۱۳۱
- ۳-۱. نبرد سلطان با لشکر مغول ۱۳۳
- ۴-۱. زمان نبرد ۱۳۵

- ۱-۵. مکان و عرصهٔ آوردگاه ۱۳۷
۲. افسانهٔ باغ‌های پسته ملایر ۱۴۷
۳. انتساب فخرالدین گرگانی به ملایر ۱۴۹
۴. انتساب باباطاهر عریان به ملایر ۱۵۱

فصل پنجم: ملایر و تحولات سیاسی - نظامی ایران بعد از اسلام

۱. فتوحات اسلامی در ملایر ۱۵۴
۲. ملایر و حملهٔ غول ۱۵۸
۳. وجوه اهمیت نقش‌آفرینی ملایر در تحولات سیاسی ۱۶۱
۴. ملایر و تداوم فتوحات اسلامی ۱۶۲
۵. ملایر و حاکمیت بر ایالت جبال ۱۶۲
۶. ملایر و نظارت بر خراسان و نواحی شرق ۱۶۵
۷. ملایر و رقابت میان خاندان‌های سومنید ۱۶۷
۸. ملایر و نکابوهای سیاسی - نظامی مدعیان قدرت ۱۷۵
۹. ملایر و منازعات ایران و عثمانی ۱۷۹
۱۰. ملایر و تأمین نیروی نظامی برای همراهی با دولت ۱۸۳
۱۱. ملایر و نظارت بر ایلات خودمختار لرستان ۱۸۳
۱۲. ملایر تفرج‌گاه شهریاران ۱۸۹

فصل ششم: حیات اجتماعی و فرهنگی ملایر

۱. بافت قومی و ترکیب اجتماعی ۱۹۶
۲. وضعیت اقتصادی ۲۰۶
۳. وضعیت اجتماعی ۲۱۱
- ۳-۱. خشونت، ظلم و جور کارگزاران حکومتی ۲۱۲
- ۳-۲. تردد لشکریان ۲۱۳

۲۱۴	۳-۳. نبرد مدعیان قدرت و کشتارها
۲۱۶	۴-۳. حوادث و بلایای طبیعی
۲۱۷	۴. گویش و لهجه‌های غرب ایران
۲۱۹	۴-۱. وضعیت فرهنگی
۲۲۰	۴-۲. وضعیت مذهبی
۲۳۵	فرجام سخن
۲۳۷	منابع
۲۵۳	تصاویر
۲۷۷	نمایه اشخاص
۲۸۳	نمایه مکان‌ها
۲۹۵	نمایه خاندان، طوایف و گروه‌ها
۲۹۷	نمایه کتاب‌ها و نویسندگان

پیش گفتار

هرگز نمیرد آن دل زنده شد به عشق

ثبت است بر جریده عالم دوام ما

سپاس بی‌قیاس مر ذات اقدس خدایی را که به مصداق «یا ایها الناس انا جعلناکم قبائل و شعوبا لتعارفوا» عشق به وطن، قوم و قبیله را در وجود آدمیان گذاشت. امید که دو فرزند دلبندم (علی و مهرشاد) که به تناسب شرایط روزگار، همیشه از وطن دور بودند و هیچ‌گاه طعم شیرین زندگی در ملایر را به عنوان وطن حس نکرده‌اند، با این اثر آتش عشق ناز و ملایر فروزان گردد.

تاریخ ایران، در جزئیات حوادث اجتماعی، فرهنگی و افتخار و رجز آن نکات و نقاط ناشناخته و مبهم فراوان دارد. بلا تردید یکی از راه‌های شناخت این ناشناخته‌ها، رفع ابهامات موجود از تاریخ ایران، تدوین و بررسی تاریخ محلی به صورت تکنگاری برای همه شهرها، نواحی و مناطق کشور است. متأسفانه، فقدان منابع تاریخی کافی، شناخت تاریخ بسیاری از نواحی را با دشواری روبرو ساخته است. از جمله این مناطق، یکی شهرستان ملایر است که اگر چه امروزه از جایگاه و اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و با داشتن جمعیت و وسعت کافی از برخی مراکز استان‌های کشور بزرگتر و به صورت فرمانداری ویژه اداره می‌شود، اما تاریخ گذشته آن در هاله‌ای از ابهام قرار دارد. مواجه شدن با این موضوع، ذهن خواننده کنجکاو را با این مسأله روبرو می‌سازد که شهری با این درجه از اهمیت در حال حاضر، در گذشته چه شرایطی داشته است؟ یا به عبارت روشن‌تر، بر این شهر و مردم آن چه گذشته که امروزه به این مرحله رسیده‌اند؟

نگارنده سال‌ها پیش زمانی که کودکی بیش نبود، همچون دیگر اهالی و همسالان در مزارع و نواحی اطراف روستای زادگاه خود و دیگر روستاهای مجاور تردد می‌کرد. در آن زمان هنوز استفاده از تراکتور و وسایل مکانیکی در امر کشاورزی چندان مرسوم نبود و اکثر امور کشاورزی توسط روستاییان ساده و رنج کشیده با وسایل دستی انجام می‌شد و شخم زدن زمین عموماً با استفاده از نیروی ماهیچه‌ای انجام می‌شد.

بنابراین، از آنجا که استفاده از این وسایل ساده دشوار بود، سیمای زمین و طبیعت به کندی دستخوش تغییر و دگرگونی می‌شد و بقایا و آثار یک ساختمان مخروبه تا ده‌ها بلکه صدها سال باقی می‌ماند. در آن زمان کودکی در زمین‌های اطراف زادگاه نویسنده، تل‌ها و تپه‌های متعددی وجود داشت که سطح آنها مملو از آثار سفالینه شکسته (اعم از کاسه، کوزه، خمره‌های کوچک و بزرگ و جز آن)، وسایل تزیینی و مواردی از این دست بود. گاهی‌گاهی نیز اهالی برای انجام امور روزمره از این مکان‌ها خاکبرداری کرده و می‌آثار سفالینه سالم به همراه با اسکلت و استخوان‌های آدمی به دست می‌آمد. با مشاهده این اتلال و آثار دهن نگارنده این سؤال پیش آمد که این آثار مربوط به چه کسانی هستند؟ از همان زمان عشق به سراین نکت، نخستین جرقه‌های عشق به تاریخ را در ذهن راقم سطور روشن کرد. از آن پس در مصاحبت با ایران سالخوردگان روستا که به هر مناسبتی فرصت این مصاحبت ایجاد می‌شد از ایام گذشته، اسباب و احوال و حوادث گذشته روستا پرس و جو کرده و با اشتیاق فراوان به ذهن می‌سپرد. سرانجام عشق به تاریخ، در اواخر دهه ۱۳۶۰ راهش را به رشته تاریخ دانشگاه تهران کشاند و در محضر اساتید معظم و معتمدان دانشگاه (رحم‌الله الماضین منهم و ابقی الباقین) بهره‌ها برد. در آن زمان با اشتیاق به دنبال یافتن نسخ و نسخه‌هایش بود، اما در مصاحبت با اهل علم متوجه شد که برای شناخت گذشته روستای خود، باید نخست شهر ملایر را بشناسد. بلافاصله مطالعه و تحقیق درباره ملایر را آغاز کرد، ولی به زودی دریافت که درباره این شهر نیز چیزی دانسته نیست. کتاب‌های تاریخ ملایر همگی تاریخ این شهر را از تأسیس دولت جدید و بتدای قاجار آغاز کرده بودند، و تاریخ این شهر را در دوره قبل از قاجار با اختصار بسیار برگزار کرده بودند. نگارنده که تاریخ ایران در دوره مادها، هخامنشیان، اشکانیان و ساسانیان را با دقت مطالعه می‌کرد، بنابراین می‌دانست که در همه این ادوار، همدان اهمیت بسیار زیادی داشته و در اکثر مواقع به عنوان پایتخت اصلی و یا فصلی این شاهان و سلسله‌ها بوده است. بنابراین، دشت ملایر که مرز شمالی آن حداکثر با همدان ۳۰ کیلومتر فاصله داشته، در آن زمان به عنوان حومه پایتخت باستانی اهمیتی ویژه داشته باشد.

تصور و فرض نگارنده این بود که حتماً ملایر در آن زمان وجود داشته و در حوادث و تحولات واقع در پایتخت ماد و هخامنشیان ایفای نقش کرده است. بنابراین، به جستجو و تفحص در منابع پرداخت.